В статье впервые анализируется корпус энциклик Папы Римского в области социальной защиты сквозь призму их влияния на принятие первых социально ориентированных законов в Европе. Обосновывается мысль, что именно основные тезисы энциклик имели значительное влияние на формирование второго поколения прав человека в отрасли социальной защиты и в первую половину XX в. были своего рода аналогом мягкого международного права в католическом мире. Сформулировано определение С.д.к.ц., которая и сегодня является источником принципов и ценностей в сфере социальной защиты. Доведено, что С.д.к.ц. является неотъемлемой частью истории возникновения, становления и развития науки права социальной защиты.

Ключевые слова: социальные права, социальная защита, социальная доктрина католической церкви, энциклики Папы Римского.

Summary

Mykhailo Shumylo. The social doctrine of the catholic church as a foundation for the emergence of the legal regulation in the area of social protection in Europe.

The social doctrine of the Catholic Church is an indication of the active involvement of the Church in disseminating the ideas of the welfare state and it reflects its attempts to establish ideals of the welfare state through an external influence on the ideology of countries that belong to Christendom.

Furthermore, one cannot ignore the fact that encyclicals had a direct or indirect influence on the adoption of the first social protection acts in Catholic Europe where encyclicals played an important role.

As a result, the Holy See aligned itself with the labour movement.

Considering the fact that papal encyclicals covered the entire Catholic World, these documents can be viewed as an example of international soft law.

The first social rights, principles, and values in the area of social protection were enshrined in the encyclicals.

Social rights belong to second-generation human rights the legal basis for which comprises international instruments adopted after the Second World War (the Universal Declaration of Human Rights (1948), the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), the European Social Charter (Revised) (1965–1996), the European Code of Social Security (1964), meaning 50 years after these rights were enshrined in papal encyclicals.

There is an indisputable fact that has still not been discussed in scientific research on social protection and according to which the social doctrine of the Catholic Church can be viewed as an inherent part of the process of occurrence, formation, and development of social protection, and it can be regarded as an ideological framework, a source of social rights and principles of social protection.

Considering the above-mentioned findings, the social doctrine of the Catholic Church can be defined as the body of legislation adopted by the Holy See regarding the status and development of social and labour rights, their place in a person's life and in public life. Papal encyclicals form the basis of that legislation and they are addressed to believers, bishops, and archbishops.

Key words: social rights, social protection, the social doctrine of the Catholic Church, a papal encyclical.

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.65

УДК 341.922

Е.М. ГРАМАЦЬКИЙ

*Ернест Мірчевич Грамацький, кандидат юридичних наук, доцент Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

ORCID: 0000-0003-1260-2888

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Сучасність є істотним викликом для системи права і законодавства. Стрімкий розвиток технологій, виникнення нових об'єктів цивільних прав, якісна зміна правовідносин, розширення взаємодії між суб'єктами права, які мають різну юрисдикційну належність, та багатоманітність її форм – усе це має наслідком докорінні зміни у сфері правового регулювання. На нашу думку, вищезазначене має місце в абсолютній більшості країн світу.

Водночас при характеристиці сучасного стану розвитку правової системи України неможливо не згадати євроінтеграційні процеси, що прямо стосуються оновлення вітчизняного законодавства. Варто зауважити, що вони мають відношення не до окремих галузей права та законодавства: у певних випадках йдеться про структурний перегляд механізму правового регулювання, підвищення значення та застосування принципів права (йдеться насамперед про принцип верховенства права та його складові елементи), зміну вектору «руху» законодавця.

Звичайно, не залишається осторонь і міжнародне приватне право, яке, маючи особливий предмет правового регулювання та властиві лише цій галузі методи, є особливим правовим утворенням в рамках системи права України.

© Е.М. Грамацький, 2020

* *Ernest Gramatskiy, Ph.D. in Law, Associate Professor of the Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що окремі проблеми законодавства про міжнародне приватне аналізували такі видатні вчені, як Л.А. Лунц, В.В. Луць, В.І. Кисіль, А.С. Довгерт, Р.А. Майданик, М.М. Богуславський, В.В. Балдинюк, І.В. Мироненко, С.Г. Кузьменко, Дж. Вестлейк, М. Вольф, А. Батіфоль, П. Лагард, Дж. Сторі та інші науковці. Однак, на жаль, на сьогодні доктрина міжнародного приватного права не дає однозначного бачення значення євроінтеграційних процесів для подальшого розвитку міжнародного приватного права.

Отже, **метою** цієї статті є висвітлення та аналіз окремих аспектів впливу євроінтеграційних процесів на сферу міжнародного приватного права.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи євроінтеграційні процеси, на нашу думку, слід розпочати із визначення поняття та ознак адаптації у праві. Так, у правовій науці мають місце різні підходи до тлумачення поняття адаптації. Окремі вчені розглядають адаптацію законодавства як особливий різновид законотворчого процесу, змістом якого є запозичення іноземного досвіду при розробці та прийнятті актів національного законодавства¹. Інші дослідники звертають увагу на те, що при адаптації законодавства йдеться, як правило, про односторонній рух однієї правової системи у напрямі іншої². Ця позиція, на нашу думку, є більш виваженою, адже дає підстави стверджувати, що адаптація не обмежується виключно питаннями законодавства: йдеться і про правозастосовну практику, і про юридичну техніку. Останнім часом дослідники також пропонують під адаптацією у праві розуміти певне оновлення національної правової системи, зміст якого полягає у приведенні актів національного законодавства у відповідність до законодавства іншої правової системи.

На думку О.С. Проневича, під адаптацією національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу слід розуміти планомірний процес узгодження нормативно-правових актів України (держави-реципієнта) з європейськими стандартами правового регулювання окремих видів суспільних відносин, що ґрунтується на нормах міжнародного договору. До основних ознак адаптації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу вчений відносить такі: адаптація є однією з форм правової інтеграції; адаптація законодавства спрямована на досягнення певної мети: вступ України до Європейського Союзу; адаптація є особливим видом правотворчого процесу, що має односторонній характер та характеризується ознакою динамічності; адаптація законодавства вимагає її визнання з боку громадянського суспільства та його інститутів³.

Адаптація національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу є тривалим та багатоетапним процесом, який стосується усіх сфер правового буття. Враховуючи об'єктивну складність адаптації як законотворчого явища, її план закріплений на рівні міжнародних договорів, основою для яких є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р.⁴ Окремі положення цієї Угоди присвячені й міжнародному приватному праву.

Так, наприклад, відповідно до ст. 24 Угоди про асоціацію Сторони домовилися розвивати подальше судове співробітництво між Україною та Європейським Союзом у цивільних справах на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема конвенції Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей.

Одним із аспектів, якому в Угоді про асоціацію присвячена значна увага, є право інтелектуальної власності. Згідно зі ст. 157 Угоди цілями Сторін у сфері права інтелектуальної власності є спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін і досягнення належного та ефективного рівня охорони й захисту прав інтелектуальної власності.

З метою дотримання вищенаведених цілей Сторони забезпечують належне та ефективне виконання зобов'язань за міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, учасниками яких вони є, зокрема за Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Разом із тим положення Угоди про асоціацію доповнюють та уточнюють права і зобов'язання Сторін згідно з Угодою ТРІПС та іншими міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності (ст. 158 Угоди про асоціацію). Водночас найбільша увага приділена правовій охороні визнаних географічних зазначень відповідно до додатків до Угоди про асоціацію (ст. ст. 202, 204 Угоди).

Неабияке значення для регулювання відносин, що виникають з договорів, укладених з іноземним елементом, є положення Угоди про асоціацію щодо торгівлі послугами та електронної торгівлі⁵. Так, відповідно до ст. 85 Угоди Сторони, підтверджуючи свої відповідні права та обов'язки, взяті на себе в рамках Угоди СОТ, встановлюють необхідні заходи щодо поступової взаємної лібералізації умов заснування підприємницької діяльності і торгівлі послугами, а також співробітництва в галузі електронної торгівлі.

Безперечно, вищенаведені положення є лише окремими прикладами впливу адаптації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу на міжнародне приватне право. Однак деякі із цих прикладів вже активно «входять» у нашу правову дійсність. Проаналізуємо їх більш детально.

Так, значна увага в Угоді про асоціацію присвячена торговельним маркам. Наприклад, у ст. ст. 193–197 Угоди визначені основні правила та вимоги, пов'язані з процедурами реєстрації, міститься перелік об'єктів, які не можуть бути зареєстровані як торговельні марки, закріплено перелік прав, пов'язаних із торговельною маркою, та винятки з цих прав.

Водночас на особливу увагу заслуговує зміст положень ст. ст. 197–198 Угоди. Відповідно до ст. 197 Угоди, якщо протягом п'яти років з дати завершення процедури реєстрації власник не розпочинає реальне використання торговельної марки для товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована на відповідній

території, або якщо таке використання призупинено протягом безперервного п'ятирічного періоду, то стосовно торговельної марки можуть бути запроваджені санкції, передбачені цим Підрозділом, якщо відсутні належні причини для її невикористання.

Деталізація вищенаведеного законодавчого положення міститься у ст. 198 Угоди, яка присвячена підставам анулювання і у якій вказується, що Сторони передбачають, що реєстрація торговельної марки підлягає анулюванню, якщо протягом безперервного п'ятирічного періоду вона не була введена у використання на відповідній території для товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована, і відсутні належні причини для невикористання; проте жодна особа не може заявити, що права власника на торговельну марку мають бути анульовані, якщо протягом проміжку часу між закінченням п'ятирічного періоду і поданням заяви про анулювання розпочалося або було поновлено реальне використання торговельної марки; початок використання або його поновлення протягом тримісячного періоду, що передує заяві про анулювання, яке розпочалося відразу після закінчення безперервного п'ятирічного періоду невикористання, не беруться до уваги, якщо підготовка до початку або поновлення використання здійснюється лише у зв'язку з тим, що власник усвідомлює можливість подання заяви про анулювання.

Звертає на себе увагу той факт, що вищенаведені положення не повною мірою узгоджувалися із законодавством у сфері використання та охорони торговельних марок. Так, у ч. 4 ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» зазначається, що якщо знак не використовується в Україні повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або від іншої дати після цієї публікації, будь-яка особа має право звернутися до суду із заявою про дострокове припинення дії свідоцтва повністю або частково⁶. У зв'язку з вищенаведеним виникає логічне запитання: яку правову норму слід застосовувати? Зауважимо, що відповідь на нього надасть можливість повною мірою зрозуміти правову природу Угоди про асоціацію.

Одні дослідники, звертаючи увагу на програмний характер Угоди про асоціацію, зазначають, що вона не містить норм права, які слід безпосередньо застосовувати для регулювання відповідних правовідносин. Інші ж вчені переконують, що Угода про асоціацію є міжнародним договором, який відповідно до ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України.

Варто сказати, що досліджувана проблема також має місце і у сфері міжнародного приватного права, адже відносини права інтелектуальної власності, ускладнені іноземним елементом, є однією із складових предмета міжнародного приватного права⁷.

Для вирішення питання щодо правової природи Угоди про асоціацію (в аспекті строку невикористання торговельної марки для товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована на відповідній території) доцільно проаналізувати і судову практику. Так, це питання було проаналізовано у постанові Верховного Суду (Касаційного господарського суду) від 17 липня 2018 р. у справі № 910/14972/17⁸.

Позов було подано юридичною особою, яка створена та діє відповідно до законодавства Чеської Республіки, про дострокове припинення дії свідоцтва України на торговельну марку «bio CRYSTAL» щодо усіх товарів 3 та 5 класу МКТП, для яких вона зареєстрована, та зобов'язання Міністерства внести відповідні зміни до Державного реєстру свідоцтв на знаки для товарів і послуг, про що здійснити відповідну публікацію в офіційному бюлетені «Промислова власність». Позовні вимоги мотивовано тим, що зазначена торговельна марка не використовується в Україні більше ніж протягом останніх трьох років щодо усіх товарів, для яких вона зареєстрована, що дає підстави для дострокового припинення дії свідоцтва, а позивач має комерційний інтерес та намір зареєструвати знаки «Crystal» та «Кристал» як торговельну марку для товарів 5-го класу МКТП, у зв'язку з чим він подав до Державної служби інтелектуальної власності України відповідні заявки.

Рішенням господарського суду міста Києва, залишеним без змін постановою Київського апеляційного господарського суду, у позові відмовлено.

Проаналізувавши доводи касаційної скарги, Верховний Суд зауважив, що 1 вересня 2017 р. набула чинності Угода про асоціацію, відповідно до якої:

- для цілей цієї Угоди права інтелектуальної власності включають, зокрема, торговельні марки (ст. 158);
- даною Угодою встановлено окремі стандарти, які доповнюють та уточнюють права і зобов'язання Сторін згідно з Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) та іншими міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, зокрема щодо торговельних марок;
- Сторони передбачають, що реєстрація торговельної марки підлягає анулюванню, якщо протягом безперервного п'ятирічного періоду вона не була введена у використання на відповідній території для товарів або послуг, стосовно яких вона зареєстрована, і відсутні належні причини для невикористання (ст. 198).

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9 Конституції України).

Згідно із ст. 1 Закону України «Про міжнародні договори України» та п. (b) ст. 2 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. ратифікація є однією з форм надання згоди держави (України) на обов'язковість для неї міжнародного договору. Відповідно до інших положень цієї Конвенції:

- одним із основних принципів діяльності держав у сфері права міжнародних договорів є загальноєвропейська норма *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися; ст. 26);
- учасник Конвенції не може посилається на положення свого внутрішнього права як виправдання для невиконання ним договору (ст. 27).

За приписами ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства; якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Аналогічні за змістом приписи містить і ст. 10 Цивільного кодексу України.

Згідно з положеннями ст. 11 Господарського процесуального кодексу України суд при розгляді справи керується принципом верховенства права; суд розглядає справи відповідно до Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; у разі невідповідності правового акта міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує міжнародний договір України.

З огляду на наведені законодавчі приписи та з урахуванням встановлених у справі обставин, зокрема того, що спірне свідоцтво на торговельну марку «bio CRYSTAL» було зареєстроване в Державному реєстрі 25 березня 2013 і на час розгляду судом першої інстанції даної справи передбачений ст. 198 Угоди про асоціацію п'ятирічний період невведення торговельної марки у використання ще не сплив, попередні судові інстанції дійшли висновку про відсутність підстав для задоволення позовної вимоги про дострокове припинення дії зазначеного свідоцтва, а отже, й похідної від неї іншої позовної вимоги, звернутої до Міністерства.

Варто сказати, що на сьогодні Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21 липня 2020 р. внесено зміни до змісту ч. 4 ст. 18 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», чим приведено положення останнього у відповідність до вимог Угоди про асоціацію щодо підстав припинення дії свідоцтва⁹.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що процеси адаптації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу є об'єктивно необхідними з точки зору як прогресу національної правової системи в цілому, так і розвитку міжнародного приватного права зокрема. Адаптація національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу – тривалий і багатоетапний процес, заснований на ряді міжнародних договорів, базисом для яких є Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку від 27 червня 2014 р. Окремі положення Угоди безпосередньо присвячені міжнародному приватному праву, а саме праву інтелектуальної власності, регулюванню відносин, що виникають з договорів, укладених з іноземним елементом тощо. Аналіз національної судової практики дає підстави стверджувати, що національні суди застосовують положення Угоди про асоціацію як норми прямої дії, що безпосередньо застосовуються для регулювання правовідносин.

¹ Яковлюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 29–42.

² Луць В. Правова інтеграція: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2004. Вип. 39. С. 79–84.

³ Проневіч О.С. Адаптація вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу: доктринально-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3 (74). С. 59–69.

⁴ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n642 (дата звернення: 23.09.2020).

⁵ Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А.С. Довгерт та В.І. Кисіля. Київ: Алерта, 2012. С. 187.

⁶ Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 36.

⁷ Юлдашев О.Х. Міжнародне приватне право: теоретичні та прикладні аспекти. Київ, 2004. С. 125.

⁸ Постанова Верховного Суду у справі № 910/14972/17 від 17.07.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75399206> (дата звернення: 22.09.2020).

⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями: Закон України від 21.07.2020 року № 815-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-20#n504> (дата звернення: 22.09.2020).

Резюме

Грамацький Е.М. Євроінтеграційні процеси та міжнародне приватне право: окремі аспекти.

У статті детально проаналізовано окремі аспекти, значення та взаємозв'язок адаптації приватного законодавства України до вимог Європейського Співтовариства та міжнародного приватного права. Детальному аналізу піддані поняття, ознаки та значення адаптації у праві в контексті євроінтеграційних змін. Проаналізовано різні підходи вчених до характеристики цього поняття. Вказується, що адаптація національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу є тривалим та багатоетапним процесом, план якого закріплено на рівні міжнародних договорів, у тому числі і Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р. Особлива увага звертається на аналіз положень Угоди про асоціацію, які безпосередньо присвячені міжнародному приватному праву.

Ключові слова: євроінтеграція, міжнародне приватне право, адаптація законодавства України, законодавство про міжнародне приватне право, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, торговельна марка.

Резюме

Грамацкий Э.М. Евроинтеграционные процессы и международное частное право: отдельные аспекты.

В статье подробно проанализированы отдельные аспекты, значение и взаимосвязь адаптации частного законодательства Украины к требованиям Европейского Сообщества и международного частного права. Детальному анализу подвергнуты понятие, признаки и значение адаптации в праве в контексте евроинтеграционных изменений. Проанализированы различные подходы ученых к характеристике этого понятия. Указывается, что адаптация национального законодательства Украины к законодательству Европейского Союза является длительным и многоэтапным процессом, план которого закреплен на уровне международных договоров, в том числе и в Соглашении об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом от 27 июня 2014 г. Особое внимание обращается на анализ положений Соглашения об ассоциации, которые непосредственно посвящены международному частному праву.

Ключевые слова: евроинтеграция, международное частное право, адаптация законодательства Украины, законодательство о международном частном праве, Соглашение об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом, торговая марка.

Summary

Ernest Gramatskiy. European integration processes and private international law: certain aspects.

Certain aspects, the meaning and relationship between adaptation of the private legislation of Ukraine to the requirements of the European Community and private international law are analyzed in the article. The above mentioned phenomena are explored in the light of the active integration of Ukraine into European and world space, which at the same time explains the stage of fundamental changes in the national system of private law.

Special attention is paid to the provisions of the Association Agreement between Ukraine and the European Union dated June 27, 2014, which became the basis for deepening the processes of democratization and liberalization in all spheres of life, including the sphere of regulation of private law relations complicated by a foreign element – the legal relations that make up the subject matter of international private law.

The concept, features and legal aim of adaptation in law in the context of European integration changes were the subject to detailed analysis. Various approaches of scientists in terms of characterization of this concept are analyzed. It is indicated that the adaptation of the national legislation of Ukraine to the legislation of the European Union is a long and multi-stage process, the plan of which is enshrined at the level of international treaties, including the Association Agreement between Ukraine and the European Union of June 27, 2014. Particular attention is paid to the analysis of the provisions of the Association Agreement, which are directly devoted to international private law and legal relations which make up its subject matter.

Special attention is paid to the issue of intellectual property law and its regulation under current legislation of Ukraine and Association Agreement between Ukraine and the European Union. Certain aspects referring trademark regulation are analyzed. Judicial practice of the national court of Ukraine has been taken into account as well.

It is crucial to stress that European integration processes have their direct impact on private international law system and its mechanism of legal regulation.

Key words: European integration, private international law, adaptation of Ukrainian legislation, legislation on international private law, Association Agreement between Ukraine and the European Union, trademark.

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.66

УДК 34.037

Р.Д. ЛЯШЕНКО, М.М. ДОБРОВІНСЬКИЙ

Руслана Дмитрівна Ляшенко, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Поліського національного університету*

ORCID: 0000-0002-6129-7907

Мирослав Миколайович Добровінський, студент магістратури Поліського національного університету**

ТЛУМАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД У СВІТЛІ СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Постановка проблеми. Тлумачення правових норм є важливою складовою правореалізаційного процесу. Під час реалізації своїх прав і свобод у суб'єкта права з'являється необхідність конкретизувати їх зміст. Це дає можливість зрозуміти суть та значення правової норми. Тлумачення норм права є елементом регулювання відносин у соціумі, підвищення ефективності реалізації норм, а також спрямоване на захист законних прав та свобод людини й громадянина.

© Р.Д. Ляшенко, М.М. Добровінський, 2020

* *Ruslana Liashenko, Ph.D. in Law, Associate Professor, Head of the Department of Polissya National University*

** *Myroslav Dobrovinsky, student of I year of Master's degree division of Polissya National University*